

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.18>

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ»

Жеребцов Д.Є.,
доктор філософії,
докторант

Харківського національного університету внутрішніх справ

Жеребцов Д.Є. До визначення поняття «правове регулювання трудових відносин працівників Державного бюро розслідувань».

У статті розглядається сутність категорії «правове регулювання трудових відносин працівників Державного бюро розслідувань» (далі – ДБР), яке є важливою складовою правової системи України, оскільки ДБР є центральним органом виконавчої влади, відповідальним за розслідування злочинів, скоєних працівниками правоохоронних органів. Зосереджено увагу на тому, що втручання держави в діяльність сучасного громадянського суспільства, зокрема через правове регулювання трудових відносин, повинно мати чітко визначені межі. Це необхідно для запобігання безмежному правовому впливу, який може призвести до порушення основних демократичних принципів та існування громадянського суспільства. Будь-який правовий вплив повинен бути обмежений межами, визначеними законодавчими актами та загальними принципами права, з метою забезпечення прав і свобод громадян.

Автор статті звертається до існуючих наукових підходів щодо визначення понять «правове регулювання» та «правове регулювання трудових відносин». Висвітлено ряд недоліків у чинних визначеннях цих категорій, зокрема, відсутність акценту на охороні та розвитку трудових відносин як складової правового регулювання. Досліджено, що правове регулювання трудових відносин має бути не лише спрямоване на впорядкування відносин, а й на забезпечення їх охорони та подальшого розвитку, зокрема, через визначення відповідних правових гарантій для працівників та роботодавців.

Особливу увагу приділено необхідності забезпечення оптимального співвідношення між централізованим та локальним правовим регулюванням трудових відносин. Централізоване регулювання повинно закріплювати основні імперативи, які забезпечують гарантії прав працівників і профспілок, гарантуючи їх права на державному рівні. Водночас локальне регулювання на рівні конкретних підприємств, установ і організацій має враховувати специфіку роботи цих суб'єктів та забезпечувати ефективне управління трудовими відносинами в межах конкретної організації.

Водночас зазначено, що питання правового регулювання трудових відносин в правоохоронних органах, до яких відноситься і ДБР, не можуть бути передані на локальний рівень. Оскільки забезпечення функціонування правоохоронних органів є справою держави, це регулювання має здійснюватися на загальнодержавному рівні, з урахуванням специфічних умов і завдань, що стоять перед правоохоронними органами.

Ключові слова: правове регулювання, трудові відносини, працівник, правоохоронні органи, служба, праця, трудовий договір, контракт, Державне бюро розслідувань.

Zherebtsov D.Y. To the definition of the concept of «legal regulation of labor relations of employees of the State Bureau of Investigation».

The article examines the essence of the category «legal regulation of labor relations of employees of the State Bureau of Investigation» (hereinafter – SBI), which is an important component of Ukraine's legal system, as the SBI is a central executive body responsible for investigating crimes committed by law enforcement officers. The article focuses on the fact that state intervention in the activities of modern civil society, particularly through the legal regulation of labor relations, should have clearly

defined boundaries. This is necessary to prevent boundless legal influence, which could lead to the violation of fundamental democratic principles and the existence of civil society. Any legal influence should be limited by the boundaries defined by legislative acts and general principles of law, with the aim of ensuring the rights and freedoms of citizens.

The author of the article refers to existing scientific approaches regarding the definitions of the concepts «legal regulation» and «legal regulation of labor relations». Several shortcomings in the current definitions of these categories are highlighted, in particular, the lack of emphasis on the protection and development of labor relations as a component of legal regulation. The article explores that legal regulation of labor relations should not only be aimed at the organization of relations but also at ensuring their protection and further development, particularly through the determination of appropriate legal guarantees for employees and employers.

Special attention is paid to the necessity of ensuring the optimal balance between centralized and local legal regulation of labor relations. Centralized regulation should consolidate the main imperatives that ensure guarantees of workers' and trade unions' rights, securing their rights at the state level. At the same time, local regulation at the level of specific enterprises, institutions, and organizations should take into account the specifics of the work of these subjects and ensure effective management of labor relations within a particular organization.

At the same time, it is noted that the legal regulation of labor relations in law enforcement agencies, including the SBI, cannot be transferred to the local level. Since ensuring the functioning of law enforcement agencies is a matter of the state, this regulation should be carried out at the national level, taking into account the specific conditions and tasks that law enforcement agencies face.

Key words: legal regulation, labor relations, employee, law enforcement agencies, service, labor, employment contract, contract, State Bureau of Investigation.

Постановка проблеми. Понятійний апарат має важливе значення для юридичної науки. З огляду на це, визначення понять, якими оперує юридична наука, та їх осучаснення є одним з найголовніших завдань наукового пошуку. Правове регулювання виступає одним із засобів забезпечення життєдіяльності суспільства та покликано бути стабілізуючим фактором суспільних відносин у державі. Виходячи із виключного значення правового регулювання трудових відносин для держави та населення, дослідженню проблем у цій сфері має присвячуватися особлива увага у юридичній науці.

Стан дослідження проблеми. Проблеми правового регулювання трудових відносин досліджували такі вчені, як: В.С. Венедіктов, О.В. Гоц, О.Ю. Дрозд, В.В. Жернаков, М.І. Іншин, М.М. Клемпарський, С.С. Лукаш, К.Ю. Мельник, Л.В. Могілевський, Н.М. Неумивайченко, П.Д. Пилипенко, Є.Ю. Подорожній, С.М. Прилипко, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, Д.І. Сіроха, О.Ф. Скакун, Г.І. Чанишева, А.М. Юшко, О.М. Ярошенко та ін. Разом із тим, сучасність викликає необхідність проведення дослідження поняття правового регулювання трудових відносин працівників Державного бюро розслідувань.

Метою є визначення поняття «правове регулювання трудових відносин працівників Державного бюро розслідувань». **Завдання дослідження:** вивчити надбання науковців щодо поняття «правове регулювання» та «правове регулювання трудових відносин»; дослідити природу правового регулювання трудових відносин працівників Державного бюро розслідувань.

Наукова новизна дослідження. Вперше визначено поняття «правове регулювання трудових відносин працівників Державного бюро розслідувань».

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі неодноразово наголошувалося на виключному значенні правового регулювання для існування та розвитку суспільства, забезпечення та захисту прав та інтересів членів суспільства. Як зазначає П.М. Рабінович: «Цінність правового регулювання - це його реальна позитивна (корисна) значущість для існування і розвитку особи, соціальних спільнот, груп, об'єднань, для всього суспільства загалом» [1, с. 158]. В.Д. Ткаченко та Є.Б. Ручкін вказують: «Необхідною умовою існування і гармонійного розвитку кожного суспільства, справедливого задоволення інтересів всіх його членів є встановлення і підтримування у стосунках між ними певного порядку. Основне навантаження у виконанні зазначених функцій лягає на спеціально пристосовану до особливостей суспільного буття розгалужену систему соціального регулювання, важливе місце в якій посідає правове регулювання» [2, с. 207].

Правове регулювання здійснюється за допомогою юридичного інструментарію. Не є правовим регулюванням вплив державних інституцій на суспільні відносини, що здійснюється неюридичними засобами. Наприклад, вплив на поведінку людей через засоби масової інформації не є правовим регулюванням. Як відзначає П.В. Онопенко: «правове регулювання включає в себе не будь-яку владну діяльність уповноважених на те органів і посадових осіб, а лише ту, що має на меті спрямувати в чітко визначене русло поведінку учасників суспільних відносин, упорядкованих за допомогою норми права й базованих на ній індивідуальних актів» [3, с. 121].

Необхідно відзначити, що правове регулювання не має всеохоплюючого характеру щодо суспільних відносин у державі. Такому регулюванню піддаються лише важливі з точки зору держави суспільні відносини. В. В. Копейчиков відзначає: «Право регламентує найважливіші суспільні відносини, які мають принципове значення для держави, об'єднань людей, конкретних осіб. Коло таких відносин не усталене. Воно змінюється залежно від конкретних умов того або іншого етапу розвитку суспільства. Право регулює ті відносини, що об'єктивно потребують і піддаються юридичній регламентації. Дружба, любов тощо не можуть підлягати правовому регулюванню і підпадають під дію інших соціальних норм — моралі, звичаїв» [4, с. 218].

Окремо необхідно звернути увагу на такий аспект правового регулювання як ступінь втручання держави у життєдіяльність суспільства в цілому і кожного члена суспільства зокрема. Так, надмірне втручання держави через правове регулювання у суспільні відносини шкодить інтересам суспільства та його членам, не дозволяючи їм розвиватися, виявляти власну волю та здійснювати свої природні права.

С.Й. Кравчук звертає увагу на наступне: «В умовах звуження в суспільстві сфери правового регулювання виникає загроза свавілля, хаосу, непередбачуваності в тих областях людських відносин, які можна і потрібно впорядкувати за допомогою права. А у випадках невиннованого розширення сфери правового регулювання, особливо за рахунок централізованої державно-владної дії, створюються умови для зміцнення тоталітарних режимів, зарегульованості поведінки людей, що призводить до соціальної пасивності, безініціативності членів суспільства» [5, с. 33]. Не можна повністю погодитися з даною тезою, адже зменшення ступеня правового регулювання суспільних відносин свідчить також і про посилення ролі громадянського суспільства у державі та збільшення договірної свободи у регулюванні суспільних відносин сторонами цих відносин.

Взагалі ж втручання держави в життєдіяльність сучасного громадянського суспільства, у тому числі і за допомогою правового регулювання, повинно мати чітко визначені межі. Не може будь-який правовий вплив чи правове регулювання здійснюватись безмежно. Все повинно мати певну граничну межу. Вихід за цю межу, має розглядатися як загроза демократії в державі та існуванню громадянського суспільства.

О.Ф Скакун розглядає межі правового регулювання як межі владно-вольового впливу держави в особі її органів на суспільні відносини, поведінку людини. Вчена пише: «межі правового регулювання відокремлюють галузь правового від неправового, встановлюють рамки поширення права, визначають характер впливу права на свідомість і діяльність людини; обумовлюються як самою матерією права, так і особливостями відносин, що регулюються, інтересами держави і суб'єктів права, рівнем культури і цивілізованістю суспільства, економічними, культурно-національними, релігійними та іншими факторами» [6, с. 494].

Також О.Ф Скакун вказує на необхідність додержувати меж у правовому регулюванні а саме: 1) у системі суспільних відносин. Регулювати правом необхідно лише ті суспільні відносини, які об'єктивно потребують такого регулювання. Не повинно бути вторгнення в галузь автономної свободи особи: у політичну сферу діяльності, особисті сімейні відносини, реалізацію духовно-культурних потреб; 2) у діяльності держави, спрямованій на вироблення нових правових відносин. Не можна насаджувати нові суспільні відносини, до яких ще не дозріло суспільство або які суперечать правосвідомості і культурі особи та суспільства. Важливо, щоб правові норми, що видаються, відповідали економічним, політичним, правовим і іншим соціальним закономірностям і сприяли прогресивному розвитку суспільства, найповнішому задоволенню потреб та інтересів особи; 3) у використанні державою способів правового регулювання. Необхідне застосування державою правомірних способів регулювання: встановлення не карально-залежучого, а дозвольного режиму, який сприяв би розвитку особи. Превалювати мають дозволяння; зобов'язування і заборони повинні встановлюватися таким чином, щоб забезпечувати в суспільстві демократію, стабільний правовий порядок, права і свободи громадянина» [6, с. 494-495].

У теорії трудового права було висловлено наступну точку зору щодо меж правового регулювання трудових відносин. Так, В.В. Анатійчук вказує: «Основне, в правовому регулюванні трудових відносин, дотримуватись балансу між соціальним і виробничим аспектами у процесі праці, сприяючи розвитку соціально-трудова відносин, їх стабілізації та охороні. Тому межі правового регулювання трудових відносин являють собою обумовлену наявністю об'єктивних і суб'єктивних чинників міру допустимого, необхідного і достатнього впливу права на суспільні відносини у сфері найманої праці, що здійснюється за допомогою спеціальних юридичних засобів» [7, с. 430].

Не можна повністю погодитися із вказаним підходом про дотримання балансу між соціальним і виробничим аспектами у процесі праці. Тут завуальованою виступає ідея, яка насаджується в останні роки, про баланс праці та капіталу у правовому регулюванні трудових відносин. Нагадаю, що виникнення трудового права було обумовлено необхідністю посиленого захисту прав та інтересів працівника як більш слабкої сторони трудових правовідносин. Створення трудового законодавства у свій час обумовлювалося необхідністю припинення свавілля з боку підприємців в аспекті встановлення умов праці та зниження градусу колективної боротьби працівників за свої права, що загрожувало існуванню влади держав того часу. Сьогодні вважаю мета правового регулювання трудових відносин має залишатися наступною – забезпечення прав та інтересів працівника, у тому числі через встановлення соціальних гарантій, а також прав та інтересів роботодавця.

Стосовно меж правового регулювання трудових відносин, передусім, необхідно забезпечити оптимальне співвідношення між централізованим та локальним правовим регулюванням трудових відносин, з тим щоб основні гарантії прав працівників та профспілок не зменшувалися та закріплювалися у централізованому порядку у якості імперативів, на локальний же рівень необхідно передати вирішення питань пов'язаних з особливостями конкретних підприємств, установ та організацій.

У юридичній літературі термін «правове регулювання» визначають наступним чином. Так, на думку П.М. Рабіновича: «правове регулювання є здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владно-регулятивний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку» [1, с. 165]. О.Ф. Скакун пише: «правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток» [6, с. 488]. І.М. Погрібний відзначає: «правове регулювання – це цілеспрямована, нормативно-організаційна діяльність щодо втілення регулюючих можливостей правових норм та інших спеціально-юридичних засобів у суспільні відносини з метою їх упорядкування та прогресивного розвитку» [8, с. 344]. В.Д. Ткаченко та Є.Б. Ручкін вказують: «правове регулювання – здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування» [2, с. 207-208]. З точки зору Р.Б. Тополевського та Н.В. Федіни: «правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин за допомогою спеціальних правових засобів та форм, здійснюване суб'єктами правотворчості» [9, с. 237]. О.М. Куракін зазначає: «правове регулювання - це система дій та операцій, що здійснюються органами державної влади у встановлених процесуальних формах за допомогою відповідних методів та з використанням при цьому юридичних засобів, спрямованих на встановлення й реалізацію певних моделей суспільного розвитку» [10, с. 14]. К.Г. Волинка пише: «правове регулювання – це цілеспрямований вплив права на суспільні відносини і поведінку осіб з метою їх впорядкування за допомогою системи спеціальних юридичних засобів» [11, с. 103].

Незважаючи на практично однакові підходи до визначення терміну «правове регулювання», слід звернути увагу на певні спірні моменти. Так, окремі науковці, визначаючи зазначений термін, використовують слово «вплив». Слід погодитися з думкою В.В. Копейчикова, щодо потреби розрізнення двох зовсім різних категорій: «правовий вплив» і «правове регулювання». Вчений вказує: «Вони різняться, по-перше, за предметом своєї спрямованості. Предмет правового впливу є значно ширшим, ніж предмет правового регулювання. Це, зокрема, є коло економічних, політичних, соціальних та інших відносин, Що безпосередньо правом не врегульовані, але на які воно впливає. По-друге, вони різняться за своїм механізмом. Якщо правове регулювання здійснюється за допомогою виключно юридичних засобів, то правовий вплив – за допомогою і неюридичних (соціальних, ідеологічних, психологічних і т. ін.) механізмів. Відтак, правовий вплив – це дія права на широке коло суспільних відносин, свідомість і поведінку людей за допомогою неправових

(психологічних, ідеологічних та ін.) механізмів. При цьому, якщо можна так сказати, діє не право як сукупність норм, а скоріше, «дух права». Правове регулювання – це дія права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права» [4, с. 217].

Аналогічну точку зору відстоюють О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко та В.В. Сухонос та інші. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко пишуть: «Правовий вплив, на відміну від правового регулювання, пов'язаний з тими суспільними відносинами, які не регулюються правом, але на які поширюється його дія. Правовий вплив формується не лише за допомогою таких засобів, як норми права, а й залежить від тієї правової культури, яка сформувалась у даному суспільстві. Правовий вплив включає не лише правові засоби впливу на суспільне життя, а й інформаційні, психологічні (правові стимули та правові обмеження), виховні, ідеологічні засоби (підвищення рівня правової культури, формування прогресивних ідей та принципів тощо)» [12, с. 297]. В.В. Сухонос вказує: «Правове регулювання слід відрізнити від правового впливу. Правовий вплив – це результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини за допомогою власне правових засобів та інших правових явищ. У цьому разі під власне правовими засобами розуміють норми права, правовідносини, акти правозастосування, а під іншими правовими явищами – правосвідомість, правову культуру та принципи, правовий процес. Правовий вплив здійснюється в різних сферах суспільного життя й відображається в інформаційних, виховних та інших ролях права. На відміну від правового регулювання він пов'язаний із тими суспільними відносинами, які не регулюються правом, проте на які поширюється дія права. Правовий вплив формується не тільки за допомогою власне правових засобів, а й залежить від тієї правової культури, яка сформувалась в цьому суспільстві. Це призводить до формування в типовій ситуації певного стандарту поведінки як безпосередньої умови формування законослухняної поведінки громадян. Правовий вплив мають не лише правові засоби впливу на суспільне життя, а й психологічні, інформаційні, ідеологічні та ін.» [13, с. 453].

Вищезазначене свідчить про те, що термін «правове регулювання» недоцільно визначати через слово «вплив». Більш правильним вважаю при відповідному визначенні використовувати слова «упорядкування» та «охорона».

Виходячи з тематики дослідження, окремо викликає інтерес аналіз терміну «правове регулювання трудових відносин». З огляду на недостатність висвітлення у вітчизняній науковій літературі з трудового права відповідного визначення, зупинимо увагу на висвітленні визначень видів правового регулювання трудових відносин: централізованого і локального. Так, І.П. Жигалкін вважає: «Централізованим правовим регулюванням праці є засіб впорядкування трудових і пов'язаних із ними відносин, що спрямований на однакове впорядкування взаємовідносин суб'єктів трудового права і пов'язаний із законодавчим закріпленням мінімального рівня трудових прав і гарантій їх реалізації» [14, с. 235]. О.М. Ярошенко пише: «локальне нормативне регулювання трудових відносин – це діяльність організацій по правовому впорядкуванню умов праці (робочий час, час відпочинку, заробітна плата, охорона праці, трудова дисципліна, побут, праця молоді, праця жінок тощо) з огляду на специфіку виробництва і праці, а також економічні й фінансові можливості відповідної організації» [15, с. 222]. На думку С.С. Лукаша: «локальне правове регулювання трудових відносин – це вид підзаконної нормотворчості, що полягає у прийнятті або санкціонуванні державою локальних правових норм, що приймаються на рівні підприємства, галузі, регіону з метою легалізації, конкретизації загальних правових приписів та впорядкування конкретних та специфічних трудових відносин, і які не можуть істотно погіршувати становище працівників порівняно із встановленими законодавством України про працю основоположними правами працівника» [16, с. 140]. В.В. Сичова під локальним правовим регулюванням трудових відносин розуміє: «діяльність уповноважених суб'єктів щодо видання локальних нормативно-правових актів із метою регулювання трудових відносин на певній організації чи підприємстві» [17, с. 79].

Слід звернути увагу на певну недосконалість наведених визначень. Так, складовою правового регулювання трудових відносин поряд з впорядкуванням відповідних відносин, вважаю за необхідне зазначати ще і про охорону та розвиток. Також у окремих визначеннях спостерігається ефект «замкнутого кола», іншими словами, коли і термін, і його визначення містять одні і ті ж слова – «регулювання», «трудові відносини», що не дозволяє зрозуміти сутність термінологічної конструкції. Крім цього вищенаведені визначення не дають повного уявлення про категорію «правове регулювання трудових відносин».

Правове регулювання трудових відносин працівників Державного бюро розслідувань здійснюється як загальними актами трудового законодавства, зокрема Кодексом законів про працю України, так і спеціальними, а саме: Законом України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII, Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII, Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15 березня 2018 р. № 2337-VIII, Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2136-IX, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про проходження служби особами рядового та начальницького складу Державного бюро розслідувань» від 5 серпня 2020 р. № 743 тощо.

Висновок. Базуючись на загальнотеоретичних положеннях про правове регулювання та теорії трудових відносин, під правовим регулюванням трудових відносин працівників Державного бюро розслідувань слід розуміти упорядкування, охорону і розвиток добровільного вольового зв'язку працівника та Державного бюро розслідувань у сфері проходження служби, здійснюване за допомогою юридичних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. Вид. 5-те, зі змінами. Київ: Атіка, 2001. 176 с.
2. Загальна теорія держави і права: підручник. / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
3. Онопенко П.В. Функції сучасної держави, її сутність, різновиди та тенденції розвитку. *Держава і право*. 2000. Вип. 7. С. 121.
4. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та інші; За ред. В.В. Копейчикова. Стер. вид. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
5. Кравчук С.Й. Теоретика-правові аспекти регулювання суспільних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2022. Серія Право. Випуск 69. С. 31–36.
6. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
7. Анатійчук В.В. Межі правового регулювання трудових відносин: матеріали VII Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 16-17 травня 2024 р. С. 429–431.
8. Теорія держави і права: підручник / О.М. Бандурка, О.М. Головка, О.С. Передерій та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
9. Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
10. Куракін О.М. Поняття і зміст нормативно-правового регулювання як юридичного явища. *Держава та регіони*. 2013. Серія право, № 3 (41). С. 10–15.
11. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2003. 240 с.
12. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
13. Сухонос В.В. Теорія держави і права: підручник. Суми: Університетська книга, 2014. 544 с.
14. Жигалкін І.П. Поєднання централізованого, локального й індивідуального правового регулювання праці. *Публічне право*. 2016. № 1. (21). С. 233–240.
15. Ярошенко О.М. Джерела трудового права України: дис. ... доктор. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2007. 476 с.
16. Лукаш С.С. Щодо поняття та ролі централізованого та локального регулювання трудових відносин в умовах ринкової економіки. *Право і Безпека*. 2007. Т. 6. № 2. С. 137–141.
17. Сичова В.В. Сутність локального правового регулювання трудових відносин в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 1. С. 76–79.